

УДК 141.319.8: 165.442 – 044.922

DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.8>

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ЖІНКИ В КУЛЬТУРІ АВТОРИТАРНОГО ТА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА: АСПЕКТИ ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ Й КУЛЬТУРОЛОГІЇ

Світлана Крилова

*Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
Історико-філософський факультет,
кафедра богослов'я, релігієзнавства та культурології
вул. Тургенівська 8/14, Київ, Україна*

В статті аналізується проблема жіночої самореалізації в культурі авторитарного та демократичного суспільств. Констатується, що в авторитарно-патріархальному суспільстві існувало три компоненти єдиної стратегії самореалізації жінки – кухня, сім'я, церква; жінка в такому соціумі зазвичай реалізувалася за сценаріями Матері, Натхненниці, Музи.

Сценарій Матері означав виховання жінкою дітей, підтримання домашнього затишку і відвідування церкви в якості відпочинку й отримання моральних настанов. Зазначається, що творчої реалізації в культурному просторі за межами сім'ї у жінки майже не було, – відсутність засобів контрацепції, постійні вагітності й народження великої кількості дітей не давали можливості навчатися, особистісно розвиватися, здобувати освіту і гідно проявляти себе в культурі.

Доводиться, що жінки геніальних чоловіків в авторитарно-патріархальному суспільстві реалізувалися як їх Натхненниці і Музи. Аналізуються постаті Кароліни – дружини філософа Ф.В.Й. Шеллінга, Гали – дружини художника Сальвадора Далі, Козіми – дружини композитора Ріхарда Вагнера, які допомагали своїм чоловікам через служіння їх творчості.

Зазначається, що, починаючи з XIX ст. нараховується все більше випадків самореалізації жінки в самостійній культурній творчості: це всевітньо відомі письменниці Жорж Санд, Шарлотта Бронте, Джейн Остін. Яскраво реалізується видатна українська поетеса Леся Українка.

Робиться висновок, що авторитаризм й патріархалізм – близькі, але не тотожні поняття. Можливий авторитаризм й на основі радикального фемінізму – авторитарно-феміністичний, який може бути не менш деструктивним, ніж авторитарно-патріархальний. Констатується, що жінки в просторі радикального фемінізму можуть проявляти жорстокість і нетерпимість до проєктів самореалізації в культурі як чоловіків, так і жінок, що не поділяють їх принципи.

Визначається, що на відміну від авторитарного, демократичне суспільство відкриває можливість самореалізації як чоловіка, так й жінки і в сім'ї, і в культурному просторі за її межами. Саме в такому суспільстві можливе гендерне партнерство, яке звільняє особистість від боротьби за владу та реваншизму стосовно протилежної статі, відкриваючи можливість плідної взаємодії.

В демократичному суспільстві актуалізується сценарій Музи-Творця – жінки, яка здатна надихати Іншого, а й одночасно бути авторкою культури, яка здатна вступати у співтворчість з Іншим.

Ключові слова: самореалізація, культура, самореалізація жінки в культурі, авторитарне суспільство, демократичне суспільство, гендерне партнерство, метаантропологія, Матір, Натхненниця, Муза, Муза-Творець.

Особливої актуальності проблема самореалізації жінки в культурі набуває в демократичному суспільстві, коли жінка почала розвивати свої здібності і таланти не лише у сімейному, а й у соціальному бутті. Це пов'язано зі світоглядними трансформаціями і бажанням жінки не тільки продовжувати рід, а й прагнути до виконання своїх духовно-творчих завдань.

Проблемою самореалізації людини займалися як представники психологічної, так і філософської думки. Серед них класичні автори К. Хорні, А. Маслоу, К. Роджерс, сучасні дослідники жіночої самореалізації і лідерства в політиці І. Грабовська, В. Ярошенко, Д.Д. Дандекар. В. Матвеев вивчає феномен самореалізації особистості в контексті індуїзму і християнства. Проблема гідної самореалізації аналізують Н. Хамітов та С. Пирожков. Гуманістичні параметри самореалізації особистості досліджує Н. Юхименко.

Але перш, ніж ми будемо міркувати про самореалізацію жінки в культурі в авторитарному та демократичному суспільствах, необхідно визначити поняття «самореалізація жінки».

Міркуючи щодо феномену самореалізації жінки в культурі, можна констатувати, що для цього потрібен певний баланс її розкриття в сім'ї і в соціальному бутті, що робить її цілісною, приводить до гармонії. Саме це робить вищі прояви самореалізації жінки в культурі конструктивними.

Аналізуючи самореалізацію жінки в культурі авторитарного та демократичного суспільств, можна вважати, що авторитарне суспільство передусім проявляє себе в патріархальному вияві, але авторитаризм можливий й на основі радикального фемінізму, який ми можемо визначити і як *авторитарний фемінізм*.

Щодо авторитарно-патріархального суспільства, можна констатувати, що воно накреслило три компоненти єдиної стратегії самореалізації жінки – кухня, сім'я, церква. Жінка в такому соціумі зазвичай реалізувалася за сценаріями Матері, Натхненниці, Музи.

Реалізація в ролі Матері означала виховання дітей, підтримання домашнього затишку і відвідування церкви в якості відпочинку й отримання моральних настанов. Творчої реалізації в культурному бутті у такої жінки не було, – відсутність засобів контрацепції, постійні вагітності й народження великої кількості дітей не давали можливості навчатися, особистісно розвиватися, здобувати освіту і гідно проявляти себе в суспільстві.

В цьому контексті цікавими є роздуми Гі де Мопассана в оповіданні «Марна краса» [5]. Героїня цього твору, пані де Маскаре, звертаючись до свого чоловіка, батька їх семи дітей, у відчай проголошує: «Я більше не бажаю бути жертвою огидної тортури материнством, – ви примушуєте мене до цього вже одинадцять років! Я хочу нарешті жити як світська жінка, я маю на це право, як і всі жінки» [5]. Пані де Маскаре заперечує долю вічної матері – народжувати восьму, дев'яту і десяту дитину чоловіку, який використовує вагітність дружини як засіб влади над нею. Їй хочеться реалізувати свій творчий потенціал, поважати себе і бути особистістю. Відчуваючи маніпуляцію і авторитаризм чоловіка, героїня робить неочікувану заяву, – вона повідомляє йому, що один з дітей не його, і лише завдяки цьому вчинку позбавляє себе від маніпуляції дітонародженням. Але чоловік покидає її...

Важливо зазначити, що багато письменників зображують жінок патріархального суспільства у ролі страждальниць. «Гесс з роду д'Ербервілей» Томаса Харді, Кері Теодора Драйзера, Манон Леско Прево, Катерина Тараса Шевченка. Ці героїні відображують трагічну неможливість самореалізації жінок в культурі патріархального суспільства, де не було можливостей для їх особистісного виявлення.

Жінки ж відомих чоловіків в патріархальному суспільстві могли реалізуватися як Натхненниці і Музи своїх геніальних чоловіків. Згадаємо Кароліну – дружину Ф.-В. Шеллінга, Галу – дружину Сальвадора Далі, Козіму – дружину Ріхарда Вагнера. Ці талановиті жінки надихали своїх чоловіків і допомагали їм. Можливо, якщо б не їх відданість, світ не побачив би найвідоміших картин Далі, не з'явилися важливі ідеї філософії Шеллінга, була б не такою пронизливою музика Вагнера. Самореалізація цих жінок полягала лише у служінні Іншому, свої здібності і таланти вони ще не могли сповна розгорнути у власному творінні культури.

При цьому все ж були поодинокі випадки самореалізації жінок як авторів культури. Можна пригадати письменниць Жорж Санд, Шарлоту Бронте, Джейн Остін та ін.

Українська поетеса Леся Українка була різнобічно реалізована, – вона знала багато іноземних мов, написала книгу «Давня історія східних народів», чудово грала на фортепіано, вміла малювати. Кількість і якість талантів авторки вражає і показує тенденцію творчої самореалізації жінок в українській культурі кінця XIX – початку XX ст.

Як ми побачили вище, авторитаризм й патріархалізм – близькі, але не тотожні поняття. Можливий авторитаризм й на основі радикального фемінізму, який може бути не менш деструктивним, ніж патріархальний. Жінки в просторі радикального фемінізму можуть проявляти жорстокість і нетерпимість до проєктів самореалізації в культурі як чоловіків, так і жінок, що не поділяють їх принципи. По суті, набуваючи соціального й культурного резонансу, радикальний фемінізм стає авторитарним фемінізмом.

Набуття влади жінками, що сповідують такий авторитарний фемінізм, може призвести їх до реваншизму по відношенню до чоловіків, результатом чого стає ксенофобія. Подібний тип авторитарного суспільства талановито описав Гаррі Гаррісон в фантастичному романі «Захід Едему» [6]. В уявному суспільстві володарюють розумні динозаври-жінки, вони – керівниці суспільства, вчені, педагоги, воїни. Динозаври-чоловіки їм підкоряються, виконуючи другорядні ролі й маючи табу на самореалізацію у більшості сфер суспільства. В процесі розгортання сюжету бачимо, що деякі правителі-жінки проявляють дивовижну жорстокість по відношенню до інших членів суспільства, до речі, обох статей, що призводить до руйнівного фіналу [6].

Виражена авторитарна домінанта чоловіків або жінок в суспільстві та їх самореалізація в культурі зазвичай призводить до конфронтації, агресії і воєн, що в свою чергу дегуманізує і особистість, і соціум, і культуру, а тому руйнує їх.

На відміну від авторитарного, демократичне суспільство відкрило можливості самореалізації у культурі як чоловіку, так і жінці. Саме в демократичному суспільстві розгортається феномен гендерного партнерства – «така стратегія життя чоловіка і жінки, коли відносини з протилежною статтю будуються на розумінні і толерантності. У просторі гендерного партнерства ніхто «не перетягує канат» і не доводить свою правоту, а здатний чути і слухати, бачити в іншому особистість, готовий до співробітництва і досягнення позитивних результатів» [1, с. 431].

Представниці прекрасної статі отримали право голосу, право на освіту, тому й виникає можливість бути вільними і самореалізованими в культурній творчості. Майже кожна жінка виходить у соціокультурний простір за межами сім'ї. Багато з них стають не лише лікарями, педагогами, а поетесами, письменницями, режисерками. Поруч зі сценарієм Матері, Музи і Натхненниці актуалізується сценарій Музи-Творця – жінки, яка здатна надихати Іншого й одночасно бути автором творчих й співтворчих артефактів культури.

По-справжньому самореалізовані жінки в демократичному суспільстві не прагнуть до реваншу по відношенню до чоловіків, натомість самореалізація чоловіків долає бажання принизити жінок й домінувати над ними. Це породжує рух від гендерної рівності, досягнення якої, по суті, є боротьбою за владу, до гендерного партнерства. Не можна не погодитися, що «гендерне партнерство звільняє особистість від нескінченної боротьби за владу, реваншизму і помсти стосовно протилежної статі, відкриваючи плідний взаємодії. Краса відносин людини зі світом та іншою людиною неможлива без такого партнерства» [1, с. 431].

Отже, самореалізація жінки в культурі демократичного суспільства спрямована на плідну взаємодію з Іншим та світом і прагненням до творчості та співтворчості. Акцент на співтворчості є дуже важливим. В методологічних координатах філософської антропології

як метаантропології [2, с. 92–94] й андрогін-аналізу [2, с. 9–11] це можна усвідомити так: особистість жінки рухається від буденного та граничного буття до метаграничного, в якому розгортається не лише воля до влади чи навіть воля до пізнання і творчості, а воля до любові, толерантності і співтворчості з Іншим [3, с. 13–68]. Це означає андрогінність – внутрішню цілісність особистості й співтворчої пари особистостей [2, с. 9–12].

Саме поєднання творчості і співтворчості у культурній самореалізації жінки по-справжньому розвиває всі її таланти і робить її самореалізацію гідною. А гідна самореалізація людини, як слушно зазначають С. Пирожков та Н.Хамітов, – це мета цивілізаційного проєкту України й основа цивілізаційної суб'єктності нашої країни [4].

Список використаної літератури

1. Крилова С.А. Краса людини в життєвих практиках культури. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Київ : КНТ, 2022. 563 с.
2. Хамітов Н., Крилова С. Філософський словник. Людина і світ. 2-є видання, виправлене і доповнене. Київ : КНТ, 2018. 200 с.
3. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 4-є видання, виправлене і доповнене. Київ : КНТ, 2022. 405 с.
4. Пирожков С.І., Хамітов Н.В. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Київ : Наукова думка, 2020. 255 с.
5. Guy de Maupassant. Is a useless beauty. URL: <https://www.goodreads.com/book/show/17342887-useless-beauty?rating=2>
6. Harry Harrison. West of Eden/ URL: <https://www.audible.ca/pd/West-of-Eden-Audiobook/B07231LCFK>

SELF-REALIZATION OF WOMEN IN CULTURE AUTHORITARIAN AND DEMOCRATIC SOCIETY: ASPECTS OF PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY AND CULTURAL STUDIES

Svitlana Krylova

*National Pedagogical University named after M.P. Drahomanova,
Faculty of History and Philosophy,
Department of Theology, Religious Studies and Cultural Studies
Turgenivska str. 8/14, Kyiv, Ukraine*

The article analyzes the problem of female self-realization in the culture of authoritarian and democratic societies. It is stated that in the authoritarian-patriarchal society there were three components of a single strategy of a woman's self-realization – kitchen, family, church; a woman in such a society was usually realized according to the scenarios of the Mother, the Inspirer, the Muse.

The Mother's script meant raising children, maintaining home comfort and attending church as a way to relax and receive moral instruction. It is noted that a woman had almost no creative realization in the cultural space outside the family – the lack of contraceptives, constant pregnancies and the birth of a large number of children did not give the opportunity to study, develop personally, get an education and show herself worthily in culture.

It is proved that the women of genius men in the authoritarian-patriarchal society realized themselves as their inspirations and muses. The figures of Karolina, the wife of the philosopher F.V.Y., are analyzed. Schelling, Galya – the wife of the artist Salvador Dali, Cosima – the wife of the composer Richard Wagner, who helped their husbands through the service of their creativity.

It is noted that, starting from the 19th century, there are more and more cases of self-realization of women in independent cultural creativity: these are the world-famous writers George Sand, Charlotte

Bronte, Jane Austen, the scientist Marie Skladovska-Curie, the outstanding Ukrainian poetess Lesya Ukrainka is vividly realized.

It is concluded that authoritarianism and patriarchy are close but not identical concepts. Authoritarianism is also possible on the basis of radical feminism – authoritarian-feminist, which can be no less destructive than authoritarian-patriarchy. It is stated that women in the space of radical feminism can show cruelty and intolerance towards projects of self-realization in the culture of both men and women who do not share their principles.

It is emphasized that unlike an authoritarian society, a democratic society opens up opportunities for self-realization for both men and women both in the family and in the cultural space outside of it. It is in such a society that gender partnership is possible, which frees the individual from the struggle for power and revanchism in relation to the opposite sex, opening up the possibility of fruitful interaction.

In a democratic society, the scenario of the Muse-Creator is actualized – a woman who is able to inspire the Other, and at the same time be the author of culture, who is able to enter into co-creation with the Other.

Key words: self-realization, culture, self-realization of a person in culture, self-realization of a woman in culture, authoritarian society, democratic society, gender partnership, meta-anthropology, Mother, Inspirer, Muse, Muse-Creator.